

جایگاه کارآفرینی سبز در توانمندسازی زنان روستایی با تکیه بر توسعه گردشگری (با نگاهی بر پروژه ترسیب کربن در حوزه آبخیز اوغان استان گلستان)

چکیده

این مطالعه با هدف بررسی جایگاه کارآفرینی سبز در توانمندسازی زنان روستایی با رویکرد گردشگری صورت پذیرفت. روش این مطالعه به صورت مروری تحلیلی مبتنی بر مطالعات صورت پذیرفته و مشاهدات میدانی محقق از اقدامات انجام شده در سطح شهرستان گالیکش بوده است. در وهله اول، نگاهی به وضعیت کارآفرینی و بالاخص کارآفرینی سبز در جوامع روستایی شد. در گام دوم، بر اساس مطالعات انجام شده، مهم ترین چالش های کارآفرینی سبز تحلیل و بررسی شد. در گام سوم، با توجه به اجرای پروژه ترسیب کربن در شهرستان گالیکش، اقدامات انجام شده در خصوص ایجاد کسب و کارهای سبز با استفاده از گفت و گو با زنان کارآفرینی و صاحب نظران منطقه ای انجام شد. نتایج این مطالعه نشان داد که پیاده سازی کسب و کارهای سبز مستلزم ایجاد آموزش های هدفمند و اعطای تسهیلات اعتباری به افراد خلاق است. همچنین یکی از چالش های کسب و کارهای سبز در مناطق روستایی، نبود بازار مناسب جهت فروش محصولات و ضرورت ایجاد بازارچه دائمی در جهت فروش محصولات و جذب گردشگر است.

کلیدواژه ها: کارآفرینی سبز، توانمندسازی، ترسیب کربن، شهرستان گالیکش.

۱- مقدمه

با استناد به آمار موجود تقریباً ۷۰ درصد فقیران جهان در نواحی روستایی زندگی می‌کنند (خسروی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۳). با وجود اینکه فقر مشکلی جهانی است، اما بروز بیشتر آن در روستاها باعث شده که به‌عنوان مهم‌ترین مشکل نواحی روستایی مطرح شود (خالدی، ۱۳۹۰). نواحی روستایی در سطح ملی، منطقه‌ای و محلی با چالش‌های اساسی متعددی در زمینه‌های زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نهادی روبه‌رو هستند. از مهم‌ترین چالش‌های اقتصادی می‌توان به: گسترده‌گی فقر در محیط‌های روستایی، بیکاری و مسئله اشتغال در نواحی روستایی، سنتی بودن شیوه‌های تولید و بهره‌وری بسیار کم، آسیب‌پذیری شدید منابع تولید و درآمد روستاییان از بروز سوانح طبیعی را اشاره کرد. از جمله راهکارهای بیرون‌رفت از وضعیت بحرانی: اشتغال و توسعه روستایی جوامع محلی روی آوردن به مقوله کارآفرینی و از جمله کارآفرینی سبز است، زیرا کارآفرینی می‌تواند از یک طرف به راهکاری جدید در نظریه‌های توسعه برای توانمندسازی و ظرفیت‌سازی در مناطق روستایی در راستای دستیابی به توسعه پایدار روستایی منجر شود (شاطریان، ۱۳۹۴: ۱۸۴)؛ و از طرف دیگر فرصت‌های مناسبی را برای کاهش ریسک معیشتی و افزایش امنیت غذایی پایدار در مناطق روستایی فراهم آورد. همچنین می‌تواند یکی از زمینه‌های مناسب برای ایجاد اشتغال در بخش‌های کشاورزی و غیرکشاورزی باشد (پناهی و همکاران، ۱۳۹۲: ۵۴)، و قابل ذکر است از سال ۱۹۷۰ توسعه پایدار به‌عنوان یک هدف اجتماعی با تمرکز بر ضرورت تلفیق و پیگیری رفاه انسانی همراه با کاهش تخریب محیط‌زیست مطرح شده است. در این راستا، توسعه پایدار باعث مرتبط شدن اهداف اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی می‌شود.

در اصل در توسعه پایدار کسب‌وکارها باید برای اهداف زیست محیطی و اجتماعی در مقابل اهداف اقتصادی با اهمیت یکسانی به‌کار رود. کارآفرینی سبز نوعی از کارآفرینی همراه با نوآوری است که در راستای بهره‌برداری از فرصت‌های خلاقانه برای منافع اقتصادی و عدالت در جامعه، با رعایت اصول توسعه پایدار و حفظ محیط زیست و مصرف بهینه به بهبود کیفیت زندگی جوامع کمک می‌کند (۹). کارآفرینی سبز یکی از راه‌های ممکن برای مدیریت تخریب محیط‌زیست به‌شمار می‌رود و یکی از ابعاد مهم آن در بخش کشاورزی است، بنابراین کارآفرینی سبز به‌عنوان شاخه‌ای از کار آفرینی مورد توجه جدی قرار گرفته است که با هدف تولید محصولات دوست‌دار محیط‌زیست در طی فرآیندهای تولیدی حفاظتی است. کارآفرینی سبز منجر به ایجاد مشاغل پایداری با عنوان مشاغل سبز شده و به‌سرعت با توسعه پایدار اقتصادی به جوامع قدرت می‌دهد. افزون بر این، کارآفرینی سبز و کسب‌وکارهای سبز می‌تواند درآمد و فرصت‌های اشتغال چشمگیری در روستاها ایجاد کند (رضایی و همکاران، ۱۳۹۴: ۹۲).

تلاش برای آموزش مفاهیم سبز و توسعه کارآفرینی سبز می‌تواند گامی مؤثر در ایجاد اشتغال و توسعه پایدار و توانمندسازی فقرای روستایی باشد. ذکر این نکته نیز قابل تأمل است که در بخش کشاورزی افزایش تولیدات سبز و ارگانیک نیاز جامعه بوده که تقاضا برای آن رو به فزونی است، همچنین آموزش مهارت‌های کاشت، داشت، برداشت و تولید محصولات کشاورزی و دامی سبز و ارگانیک برای روستاییان علاوه بر اشتغال‌زایی و درآمدزایی

می‌تواند بر سلامت جامعه تأثیرات مثبتی داشته باشد. از آنجا که استادان رشته‌های کشاورزی با روستاها بیشتر در ارتباط هستند و توسعه پایدار را یک اصل اساسی در نظر دارند و با مفهوم کارآفرینی سبز بیشتر آشنا هستند، می‌توان آن‌ها را متخصصان روستایی در نظر گرفت و از نظرات آن‌ها در زمینه راه‌اندازی کارآفرینی سبز استفاده کرد. با توجه به ضرورت حفظ منابع طبیعی و ارتقاء شاخص‌های زیست محیطی طرح ترسیب کربن با هدف کاهش تخریب مراتع و توانمندسازی زنان روستایی در حال انجام است و بر همین اساس، تا کنون صندوق‌های خرد اعتباری و طرح‌های زودبازده در این منطقه در حال اجراست. با توجه به ضرورت کارآفرینی سبز این مطالعه به دنبال دستیابی به اهداف زیر است:

الف) نقش کارآفرینی سبز در توانمندسازی زنان روستایی؛

ب) ظرفیت‌های کارآفرینی سبز در توسعه گردشگری بالاخص در حوزه زنان روستایی.

۲- پیشینه تحقیق

اسمیت و موسانگو (۲۰۱۵)، تحقیقی با عنوان: «شغل‌های پرهزینه و دشوار سبز» در ایالات متحده در سال ۲۰۱۲ انجام دادند و به این نتیجه رسیدند که برخی از هزینه‌هایی که ایالات متحده در ایجاد شغل با آن روبه‌روست، برنامه‌هایی است که سازمان کار و انرژی از آن حمایت می‌کند. در قسمت نتیجه‌گیری این تحقیق تجارب چینی‌ها و آمریکایی‌ها در استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر مقایسه شد و بر این نکته تأکید شد که اگر مشاغل سبز مشمول کمک‌های دولتی باشند، باعث مزیت این مشاغل نسبت به سایر مشاغل می‌شود. فارینلی و همکاران (۲۰۱۱)، بیان می‌کنند که کارآفرینان سبز از اهمیت حیاتی در اقتصاد برخوردارند و سهم چشمگیری در ایجاد شغل دارند و به‌عنوان موتور تحولات به رسمیت شناخته می‌شوند. کرکوود و والتون معتقدند (۲۰۱۰)، کسانی که در کسب‌وکار با ارزش سبز بر اساس اصل پایداری به فروش محصولات سبز فعالیت می‌کنند، نه تنها به سود اقتصادی می‌رسند، بلکه اثرات مثبت دیگری بر جامعه می‌گذارند و پتانسیل لازم را برای یک تحول پایدار در صنعت بر عهده دارند. آلن و مالین (۲۰۰۸)، «بررسی ۱۰ مورد مطالعه کارآفرینان سبز را نشان دادند». آن‌ها سه سازه کلیدی جامعه‌شناختی در کسب‌وکار سبز را مهم دانستند: انگیزه‌های شخصی و مأموریت (عشق و شور و فروتنی)، محل (جامعه) و یک نگرش پایدارگرایانه.

سپه پناه و موحدی (۱۳۹۴)، در تحقیقی با عنوان: «کارآفرینی پایدار، رویکردی نو در کشاورزی»، کارآفرینی پایدار را یکی از راه‌های ممکن برای مدیریت تخریب محیط‌زیست نشان دادند که یکی از ابعاد مهم در بخش کشاورزی است؛ لذا، توجه به قابلیت‌های پایداری و ایجاد نگرش مثبت و نیز به‌کارگیری کارآفرینی پایدار می‌تواند به فعالیت‌های کشاورزی کمک کند (۱۸). لاریجانی و همکاران (۱۳۹۴)، در پژوهشی با عنوان: «ارائه نظریه زمینه‌ای برای مشاغل سبز؛ راهکار هزاره سوم بر حفاظت محیط‌زیست با روش گرندد، تئوری راهکارها و پیشنهادهایی کاربردی در خصوص سبزشازی مشاغل به‌عنوان راهکار هزاره سوم در حفاظت محیط زیست و نیز کمک به مسئولان محیط‌زیست برای برنامه‌ریزی‌هایی مناسب» نشان دادند عوامل زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی بر روند سبز مشاغل، تأثیرگذار است. گوهرشاهی (۱۳۹۴)، در پژوهشی با عنوان: «کارآفرینی سبز در روستا با رویکرد توسعه پایدار بیان می‌کند: پروژه ترسیب کربن، الگوی سیستم مزرعه کوچک و کشاورزی ارگانیک به‌عنوان

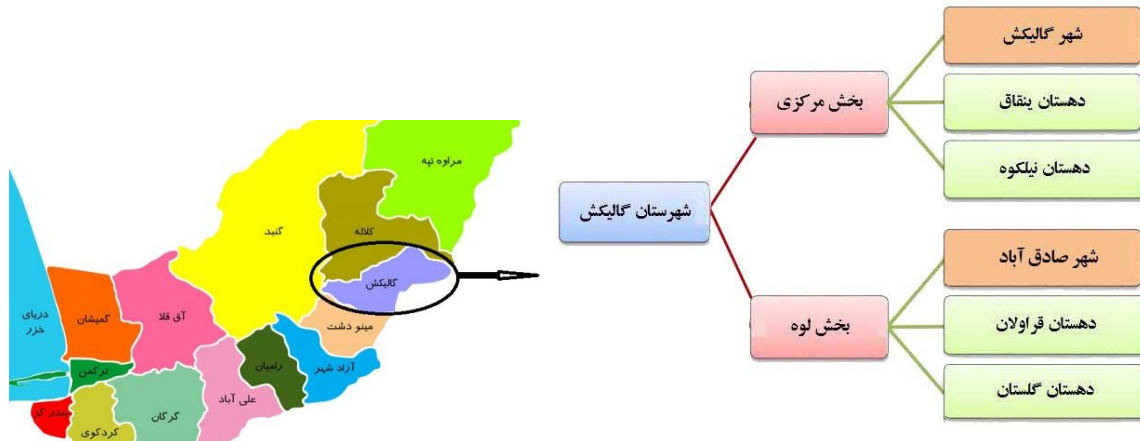
ظرفیت‌هایی مناسب برای توسعه مشاغل سبز و کارآفرینی سبز در روستاهای استان خراسان شمالی به‌شمار می‌آیند. در این مقاله، به‌منظور اعتلای فرهنگ «کار شایسته و مشاغل سبز» با بهره‌گیری از مفاهیم سبز و کارآفرینی سبز با توجه به پتانسیل‌های موجود در روستا با مشارکت تعاونی‌های دهیاری و جوامع محلی و همچنین همکاری سازمان‌های دولتی، اسباب توسعه پایدار در روستاهای استان خراسان شمالی مورد بررسی و کنکاش قرار گرفت تا مهاجرت فراینده از روستا به شهر کاهش یابد و مهاجرت به‌صورت معکوس صورت گیرد.

حسین‌زاده و همکاران (۱۳۹۴)، در پژوهش خود با عنوان: «نقش آموزش‌های مهارتی و کارآفرینی در توسعه مشاغل سبز و پایدار روستایی» بیان می‌کنند: اقتصاد سبز با توجه به برقراری شرایط کار شایسته در راستای حمایت اجتماعی از نیروی کار و خلق فرصت‌های شغلی دوست‌دار محیط زیست، موجب خلق مشاغل سبز می‌شود. یکی از راهکارهایی که می‌تواند به استفاده بهینه از ظرفیت‌های موجود کمک کند و ظرفیت جدیدی برای توسعه اشتغال روستایی فراهم کند، مشاغل سبز است. آموزش‌های مهارتی و کارآفرینی، متناسب با کسب‌وکارهای سبز مانند: کشاورزی ارگانیک، تولید غذای سالم، صنایع فرآوری و مدیریت تلفیقی آفات باید مورد توجه قرار گیرد و از سوی دیگر، فرهنگ اقتصاد سبز و بازده اقتصادی درازمدت آن در مناطق روستایی باید نهادینه شود. نویدی‌نیا و خوشحال (۱۳۹۴)، در پژوهش خود با عنوان: «نقش مشاغل سبز در به‌کارگیری انرژی‌های تجدیدپذیر و تأثیر آن بر کاهش آلودگی محیط زیستی» بیان می‌کنند: این مشاغل در بخش‌های کلیدی نظیر مباحث انرژی تجدیدپذیر شامل: انرژی خورشیدی، نیروی آب، نیروی باد، انرژی حاصل از توده زیستی قابل بررسی است. استفاده از انرژی‌های نو و ایجاد مشاغلی که فعالیت ناشی از آن‌ها سبب کاهش اثرات سوء بر محیط‌زیست خواهد شد. بسترسازی و ایجاد مشاغل سبز از طریق به‌کارگیری انرژی‌های تجدیدپذیر نیازمند ابزارهای مالی، قانونی، توسعه تکنولوژی و افزایش آگاهی، ظرفیت‌سازی و آموزش است.

به‌طورکلی نتایج تحقیقات پیشین نشان می‌دهد که کارآفرینی سبز یک مدل جدید از کارآفرینی با سه حوزه عمده: ۱- رشد اقتصادی و اشتغال پایدار؛ ۲- کارآفرینی؛ و ۳- توسعه پایدار است که اگر شرایط ایجاد آن در روستاها فراهم شود، منجر به مهاجرت معکوس روستاییان، ایجاد اشتغال، کاهش بیکاری و فقر اقتصادی و حفظ محیط‌زیست می‌شود که این عوامل زمینه‌توانمندسازی روستاییان را فراهم می‌کند.

۳- محدوده مورد مطالعه

شهرستان گالیکش از نظر جغرافیایی بین ۱۵ - ۵۵ تا ۷-۵۶ طول شرقی و ۵-۳۸ تا ۸-۳۶ عرض شمالی قرار دارد و حدود ۲۰۰ متر از سطح آب‌های آزاد جهان ارتفاع دارد. این شهرستان محل تلاقی سه استان گلستان، خراسان شمالی و سمنان است و به‌عنوان گلوگاه استان در منتهی‌الیه شرق استان به‌شمار می‌آید. این شهرستان از شمال به شهرستان‌های کلاله و گنبد کاووس، از جنوب به استان سمنان، از شرق به استان خراسان شمالی و شهرستان بجنورد و از غرب به مینودشت محدود و متصل می‌شود. فاصله شهرستان گالیکش تا شهر مینودشت ۷ کیلومتر، تا سه راهی کلاله ۵ کیلومتر و تا گرگان (مرکز استان) ۱۲۳ کیلومتر است.

این شهرستان ۵۹ هزار و ۹۷۵ نفر جمعیت دارد که ۲۰ هزار و ۸۳۱ نفر در شهر و ۳۹ هزار و ۱۴۴ نفر در روستاها ساکن هستند. از مجموع جمعیت این شهرستان، ۲۹ هزار و ۵۳۷ نفر مرد و ۳۰ هزار و ۴۳۷ نفر زن هستند، همچنین در این شهرستان ۱۶ هزار و ۳۹۸ خانوار زندگی می‌کنند که ۵ هزار و ۷۶۸ خانوار در شهر و ۱۰ هزار و ۶۳۰ خانوار در روستاها ساکن هستند. شهرستان گالیکش به لطف داشتن استعدادهای خدادادی و شرایط مساعد آب‌وهوایی و جغرافیایی و نقش مهمی در پیدایش تمدن و توسعه و تکوین تاریخ بشری داشته است. این شهرستان دارای جاذبه‌ها و اماکن دیدنی بسیاری است. این جاذبه‌ها به جاذبه‌های تاریخی، طبیعی و گردشگری، جاذبه‌ها و اماکن مذهبی و جاذبه‌های صنایع دستی و هنرهای سنتی تقسیم می‌شود. با توجه به وجود جاذبه‌های طبیعی فراوان، این شهرستان ظرفیت ویژه‌ای برای جذب گردشگر دارد. با توجه به وجود چشم‌اندازهای طبیعی و ظرفیت بالقوه این شهرستان در حوزه کشاورزی و دام‌پروری، بر اساس آمارنامه سال ۱۳۹۷، تعداد ۱۷۰ کارآفرین زن روستایی در این شهرستان مشغول هستند و از مجموع ۱۷۰ نفر، ۷۰ نفر در حوزه کسب‌وکارهای سبز در حال فعالیت هستند.

۴- روش تحقیق

این مطالعه با هدف بررسی جایگاه کارآفرینی سبز در توانمندسازی زنان روستایی با تکیه بر گردشگری انجام شد. جامعه اصلی این مطالعه زنان روستایی هستند که دارای یک واحد کسب‌وکار روستایی بوده و از خدمات تسهیلگری استفاده نموده‌اند. روش این پژوهش به صورت مروری تحلیلی است. در بخش اول ضرورت‌های گسترش کارآفرینی سبز بررسی شد. در گام دوم، ضمن مصاحبه و گفت‌وگو با زنان کارآفرینی و کارشناسان حوزه کسب‌وکار روستایی، به تبیین ظرفیت‌های بالقوه کسب‌وکار سبز در جذب گردشگر و کمک به توسعه روستایی پرداخته شد. ابزار اصلی تحقیق مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای و مشاهدات میدانی محقق و مصاحبه رو در رو بوده است.

۵- بحث

ظهور اندیشه‌های نوین در عرصه اقتصاد سبب شده است در نظریه‌های جدید اقتصادی، مقوله کارآفرینی به‌طور جدی مد نظر قرار گیرد و از کارآفرینی به‌منزله موتور محرک رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی یاد شود (حسینی‌نیا و فلاحی، ۱۳۹۶: ۲۵). با کارآفرینی فرآیند ایجاد، ارزیابی و بهره‌برداری از فرصت به‌منظور تولید کالا و خدمات آتی همراه با صرف وقت، تلاش بسیار و پذیرش خطر مالی، روحی و اجتماعی برای به دست آوردن منابع مالی، رضایت شخصی و استقلال است (Askun et al, 2011: 221). مقوله کارآفرینی، یکی از

ضرورت‌های برنامه‌های توسعه روستایی، جایگاه و اعتبار ویژه‌ای یافته است. همچنین پژوهشگران و دولتمردان کشورهای مختلف بر الزام سیاست‌گذاری هدفمند و برنامه‌ریزی اندیشمندانه برای توسعه کارآفرینی بخش روستایی به‌طور فزاینده‌ای تأکید کرده‌اند (حسینی‌نیا و فلاحی، ۱۳۹۶: ۲۵).

مطالعه برنامه‌ها و راهبردها، سیاست‌ها و راهکارهای مختلف توسعه (در سطوح مختلف) در زمینه توسعه کارآفرینی در روستاها، درس‌ها و نکات کلیدی بسیار مهمی را پیش روی ما گذاشته است که توجه به آن‌ها و یادگیری نکات، باعث روشن شدن فضای کارآفرینی در روستاها و تسهیل و تسریع فرآیند سیاست‌گذاری در این زمینه خواهد شد. در روستاها طبیعتاً محدودیت‌هایی برای راه‌اندازی فعالیت‌های کارآفرینی سبز وجود دارد که شناسایی آن‌ها به برنامه‌ریزی بهتر، اشتغال‌زایی و حفظ محیط زیست کمک می‌کند (کیاکجوری و همکاران، ۱۳۹۱: ۲). در واقع موضوع اساسی در مطالعه کارآفرینی، بررسی عناصر تشکیل‌دهنده و موانع و چالش‌های پیش روی فرآیند کارآفرینی است (Chell, 2001: 205). بررسی منابع مرتبط با کارآفرینی در رشته‌ها و جنبه‌های مختلف نشان می‌دهد کارآفرینی، کشف و بهره‌برداری از فرصت‌ها، پیش‌بینی و ارزیابی ریسک‌ها، تغییر و نوآوری در تولید کالاها و خدمات، ابتکار برای تغییر ساختارهای قدیمی و خلق ایده‌های جدید، مقاومت، تلاش برای شکستن مرزها و موانع به‌منظور ایجاد مسیرهای جدید پویا و در نهایت تکامل تدریجی و خلق دانشی جدید برای الهام‌بخشیدن به دیگران است (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۳: ۵).

ضرورت مطالعه کارآفرینی به‌عنوان نقش آن در رشد اقتصادی، ایجاد شغل، افزایش بهره‌وری، نوآوری فنی و تغییرات ساختاری است. از دهه ۱۹۷۰ نیز بحث کارآفرینی سبز به‌منزله یک هدف اجتماعی وسیع با تمرکز بر ضرورت تلفیق و پیگیری رفاه انسانی همراه با توقف تخریب محیط زیست مطرح شده است. در واقع در فرآیند توسعه کارآفرینی سبز، کسب‌وکارها باید برای محیط زیستی و اجتماعی در مقابل اهداف اقتصادی اهمیت یکسانی قائل شوند. پیش از این، اقتصاد و محیط‌زیست، دو جنبه رقابت‌کننده با یکدیگر شناخته می‌شدند و به نحوی رشد اقتصادی بدون تخریب محیط‌زیست امکان‌پذیر نبود؛ اما در کارآفرینی سبز فرصت‌های اقتصادی باید به نحوی سازگار با دو هدف توسعه یابد (Hull and et al, 2018: 782).

با توجه به اینکه بخش کشاورزی مسئولیت تأمین امنیت غذایی جمعیت در حال افزایش را بر عهده دارد، با این وصف بسیاری از مواقع در اولویت قرارگرفتن تولید غذای کافی، موضوع سلامت محصولات کشاورزی تولیدشده را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. این عوامل سبب شده است حفظ محیط‌زیست و امنیت بهداشت غذایی به یکی از چالش‌های بشر در عصر حاضر تبدیل شود و جوامع بین‌المللی در پی یافتن راهبردهای مناسبی برای حل معضلات و دستیابی به نظام‌های توسعه پایدار باشند. یکی از مهم‌ترین راهبردها، توجه به جایگاه کارآفرینی سبز در کشاورزی است که هدف آن، ضمن حفاظت از حاصلخیزی خاک، افزایش سود، کاهش هزینه‌ها و افزایش تولید محصول با کمترین تکیه بر استفاده از مواد شیمیایی است (رضایی و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۲). در واقع، مشکلات زیست‌محیطی، جهانی‌شدن و همچنین به‌تازگی بحران‌های مالی در بیشتر کشورها منجر به شکل‌گیری محیط‌های جدید کسب‌وکار شده است. زمینه شکل‌گیری کارآفرینی سبز نیز توجه به مسائل محیط‌زیستی و در

بیشتر جوامع رو به افزایش است. به‌علت اینکه وجود کسب‌وکارها و فعالیت‌های آن‌ها، یکی از عوامل اصلی مسئول در بیشتر مشکلات محیط‌زیستی ایجاد شده دانسته شده، بنابراین زمینه‌های توجه به کارآفرینی سبز به‌منزله راه‌حل تعدیل پیامدهای منفی توسعه کسب‌وکار رو به افزایش بوده است (عبدالله‌زاده و شریف‌زاده، ۱۳۹۳: ۴۴).

کارآفرینی سبز، یعنی کسب‌وکاری که کالاها و خدماتی را فراهم می‌کند که به حرکت اقتصادی کمک کند و به کاهش کربن و راندمان بیشتر منابع منجر شود. کارآفرینی سبز شامل کسب‌وکارهایی در بخش محیط‌زیست (از جمله بازیافت، مدیریت مواد زائد، مشاوره در زمینه کمک به محیط زیست و نظارت بر سازمان‌های فعال در عرصه محیط زیست)، فناوری‌های مرتبط با انرژی‌های تجدیدپذیر (از جمله: باد، موج، حرارت مرکزی زمین) و سوخت‌های جایگزین است. کسب‌وکارهای سبز مشاغلی‌اند که در فعالیت‌های اقتصادی درگیرند و به حفاظت یا بازیابی محیط زیست یا حفظ منابع طبیعی کمک می‌کنند.

سازمان بین‌المللی کار و برنامه محیط‌زیست ملل متحد کسب‌وکار سبز را چنین تعریف کرده‌اند: «فرصت‌های شغلی در کشاورزی، صنعت کارخانه‌ای، ساخت‌وساز، تأسیسات، تعمیر و نگهداری و فعالیت‌های علمی و فنی، مدیریتی و خدماتی که به‌طور اساسی در حفاظت و احیای محیط زیست نقش دارند» (رضایی و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۸-۳۷).

عموماً کارآفرینی سبز به دو طبقه اصلی تقسیم‌بندی می‌شود و رویکردهای متفاوتی دارد: الف- کسب‌وکارهای موجود که عملیات مدیریت محیط زیستی یا فرآیند تولید پاک را می‌پذیرد؛ و ب- کسب‌وکارهای جدید که بر مبنای حفاظت منابع طبیعی و اکولوژیکی ایجاد می‌شود. گروه اول با نظریه‌های تفکیک محصول تبیین می‌شود. بر اساس این نظریه‌ها، شرکت‌ها عملیات مدیریت محیط زیست را با هدف ایجاد نوآوری و کسب مزیت رقابتی انتخاب می‌کنند. رابطه مثبت بین عملیات مدیریت محیط زیست (که در مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها با نظام‌های مدیریت محیط زیست پذیرش و اجرا شده است) و کسب مزایای رقابتی و نوآوری در مطالعات مختلف ثابت شده است (Nill and Kemp, 2009: 670).

جمع‌بندی حاصل از نظریه‌های مختلف نشان می‌دهد کارآفرینی سبز نیز فواید بسیاری دارد؛ اما در این بین، بررسی حاصل از تجربیات جهانی نشان می‌دهد در زمینه کارآفرینی کشاورزی سبز، موانع و محدودیت‌هایی وجود دارد. بر این اساس در جدول (۲) محدودیت‌ها و موانع کارآفرینی سبز نیز بیان شده؛ همچنین در شکل (۱) مدل مفهومی مرتبط با موانع کارآفرینی سبز طراحی شده است.

جدول ۱: موانع و محدودیت‌های کارآفرینی سبز

موانع	عوامل	منابع
اقتصادی دلالتان	بسته‌بندی نامناسب محصولات سبز، نداشتن برندهای تجاری مشخص، پرداختن هزینه‌های بیشتر برای خرید محصولات سبز، هزینه زیاد سرمایه‌گذاری برای تولید محصولات سبز، شرایط نابرابر رقابت در برابر کشت آبی، کاهش تولید و درآمد با کشت محصولات سبز، خرید محصولات سبز با قیمت کم به‌وسیله	پارالوپز و کالاتراوا رگونا [۱] (۲۰۰۵)، خالدی (۱۳۸۶)، نادعلی و رنجبر (۱۳۹۰)،

منابع	عوامل	موانع
پارالوپز و کالاتراوا رگونا (۲۰۰۵)، نارایانان [۴] (۲۰۰۵)، نادعلی و رنجبیر (۱۳۹۰)، استریت و همکاران [۵] (۲۰۰۵)، خالدی و امجدی (۱۳۹۰)	نبود بازارهای مشخص برای فروش محصولات سبز، نبود سازمان یا شرکت مشخص برای نظارت و تأیید محصولات سبز، نخریدن تضمینی محصولات توسط دولت در سطح استان، نبود چهارچوب‌های نهادی مناسب برای حمایت از کارآفرینی سبز، نبود مقررات و استانداردهای خاص برای کنترل محصولات سبز، وجود قوانین و نظارت‌های سختگیرانه در فرآیند کسب مارک محصولات سبز و وسایل مورد نیاز و کافی برای حمل و نقل و فروش محصولات تولیدشده در بازارهای بزرگ‌تر، نبود سیستم‌های مکانیزه بسته‌بندی	زیرساختی
پدل و لامپ‌کین [۴] (۱۹۹۴)، خالدی (۱۳۸۶)، غفوری (۱۳۹۴)، لکاس و کامن [۵] (۲۰۰۸)، ریموند و همکاران [۶] (۲۰۱۳)	دانش و اطلاعات اندک کارشناسان کشاورزی در زمینه کارآفرینی سبز، نبود آموزش‌های رسمی و غیررسمی، آگاهی کم مصرف‌کنندگان از محصولات سبز و آشنایی اندک با آنها، ناآشنایی با فناوری تولید محصولات سالم، نبود اطلاع‌رسانی و تبلیغ مؤثر در زمینه تولید و مصرف محصولات سبز	ترویجی - آموزشی
سمایی (۱۳۸۷)، استریت و همکاران (۲۰۰۵)، نادعلی و رنجبیر (۱۳۹۰)، خالدی و همکاران [۷] (۲۰۰۷)	مشکلات کنترل آفات و امراض محصولات، نیاز به مدیریت و نگهداری امراض بیشتر و مناسب‌تر نسبت به تولید محصولات سبز در کشاورزی، تولید نشدن و عرضه ناکافی حشرات و موجودات مورد نیاز برای مبارزه بیولوژیک، تولید و عرضه ناکافی محصولات سبز به نسبت رشد جمعیت، نداشتن مهارت و دانش کافی برای تولید محصول سبز، دردسترس نبودن زمین‌های حاصلخیز و مناسب برای کشاورزی سبز، کمبود نیروی ماهر	فنی و مدیریتی
کریمی و جوهری (۱۳۹۲)، خالدی و امجدی (۱۳۹۰)، میدمور و همکاران [۸] (۲۰۰۱)، مرادی و همکاران (۱۳۹۰)، هاشمی‌نژاد و رضوانفر (۱۳۸۹)	برگزار نشدن کلاس‌های آموزشی - ترویجی در زمینه کارآفرینی سبز، ارائه نشدن خدمات مناسب توسط سازمان جهاد کشاورزی و سایر سازمان‌های مرتبط، نبود حمایت کافی از طرح‌ها و ایده‌های دانشجویی از سوی دانشگاه، تمایل نداشتن تشکل‌های تولیدی مانند اتحادیه‌ها به تولید محصولات سبز، انجام ندادن پژوهش‌های کاربردی در زمینه توسعه کارآفرینی سبز	حمایتی

منبع: یافته‌های اسنادی پژوهش، ۱۳۹۶

۵- نتیجه‌گیری

یکی از طرح‌های کاربردی که در حوزه بهبود کارآفرینی سبز و حفظ محیط زیست با عنوان پروژه بین‌المللی ترسیب کربن در ۱۰ روستای شهرستان گالیکش در حال اجراست. این طرح مساحتی بالغ بر ۲۷ هزار هکتار را پوشش می‌دهد. مطابق برنامه یکساله، اجرای پروژه در دو مرحله انجام می‌شود: مرحله اول، به دو دوره سه ماهه تقسیم می‌شود: دوره سه ماهه اول، به آگاهی‌رسانی، اعتمادسازی و ایجاد انگیزه در جوامع محلی، بسیج جوامع محلی، سازماندهی و تشکیل سازمان محلی در روستاها برای مشارکت بهتر و جمع‌آوری اطلاعات لازم با ابزار مشارکتی (PRA) و ارزیابی منابع اختصاص می‌یابد. در سه ماه بعد، تشکیل صندوق‌های خرد اعتباری و برنامه‌ریزی مشارکتی برای تهیه طرح‌های توسعه روستایی مد نظر است، همچنین در سال دوم، تشکیل تعاونی

روستاییان و کلاس‌های آموزشی جهت اشتغال‌های سبز روستایی و تخصیص پروژه نهالکاری جهت مدیریت مشارکتی مراتع با همکاری روستاییان مد نظر است. هدف نهایی پروژه ترسیب کربن توانمندسازی روستاییان به منظور اشتغال سبز و توسعه پایدار روستایی و حفظ و احیای منابع طبیعی به صورت مشارکتی است. بر اساس مشاهدات میدانی اجرای طرح ترسیب کربن در شهرستان گالیکش توانسته فرصت‌های زیادی را در حوزه کارآفرینی بالاخص کارآفرینی سبز برای زنان روستایی فراهم کند؛ از سوی دیگر، ایجاد روحیه کارگروهی، کمک به معیشت خانواده و ایجاد فرصت‌های شغلی از دیگر پیامدهای این پروژه است. در رابطه با کسب و کارهای سبز چالش‌هایی را می‌توان در نظر گرفت که از جمله آن‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- نبود بازار مناسب جهت فروش محصولات تولیدی؛
- ۲- نبود تسهیلات حمایتی برای کارآفرینی و شرایط دشوار اخذ تسهیلات؛
- ۳- نبود اعتبارات کافی در صندوق‌های اعتباری خرد جهت انجام طرح‌های کارآفرینی؛
- ۴- نبود بازارچه فروش محصولات تولیدی در حوزه کارآفرینی سبز در سطح منطقه.

۵- مراجع

- خسروی، سمیه؛ مهدیزاده، حسین؛ میرکزاده، علی اصغر، (۱۳۹۸)، راه‌اندازی کارآفرینی سبز به‌عنوان راهکاری در جهت توانمندسازی فقرای روستایی (مورد مطالعه: اساتید دانشکده‌ی کشاورزی دانشگاه رازی)، فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست
- ابراهیمی، محمدصادق؛ خاتون‌آباد، سید احمد و بنی‌اسدی، ندا، (۱۳۹۳)، مؤلفه‌های توسعه کارآفرینی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان کرمان)، فصلنامه کارآفرینی و کشاورزی، دوره ۱، شماره ۱، گرگان، ۹۲-۸۳.
- باقری، مسعود و نمازیان، مریم، (۱۳۹۱)، موانع کارآفرینی در ایران، نقش بومی‌سازی و راهکارها، کنفرانس ملی کارآفرینی و مدیریت کسب و کارهای دانش‌بنیان، https://www.civilica.com/Paper-KNOWLEDGEBASE01-KNOWLEDGEBASE01_121.html
- پناهی، لیلا؛ پیشرو، حمدالله؛ و شاه‌قلی، محمدصادق، (۱۳۹۵)، بررسی موانع کارآفرینی در مناطق روستایی شهرستان مرودشت در جهت کاهش بیکاری، فصلنامه جغرافیای سرزمین، دوره ۱۳، شماره ۵۰، تهران، ۱۲۰-۱۰۷.
- حبیبی، آرش؛ ایزدیار، صدیقه؛ و سرافرازی، اعظم، (۱۳۹۳)، تصمیم‌گیری چندمعیاره فازی، انتشارات کتیبه گیل، چاپ اول، رشت، ۱۶۸.
- حسینی‌نیا، غلامحسین؛ و فلاحی، هادی، (۱۳۹۶)، عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی روستایی (نمونه مطالعه: مناطق روستایی شهرستان منوجان)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، دوره ۸، شماره ۱، تهران، ۳۵-۲۲.

- خالدی، محمد؛ و امجدی، افشین، (۱۳۹۰)، بررسی انگیزه‌ها و موانع تبدیل به کشاورزی ارگانیک: درس‌هایی از تجربه سایر کشورها، مجموعه مقالات دومین همایش ملی توسعه پایدار روستایی، همدان، دانشگاه بوعلی سینا، ۱۵ و ۱۶ تیرماه.
- خالدی، مهدی، (۱۳۸۶)، نگرش متداول کشاورزان در خصوص موانع و انگیزه‌های تبدیل به کشاورزی ارگانیک، مجموعه مقالات دومین همایش ملی کشاورزی بوم‌شناختی ایران، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، ص ۱، <https://www.civilica.com/Paper-NCEA02-NCEA02098.html>.
- رضایی، بیژن؛ کهریزی، دانیال؛ و نجف‌پور، هدی، (۱۳۹۵)، بررسی موانع و چالش‌های توسعه کارآفرینی سبز در بخش کشاورزی، نشریه کارآفرینی در کشاورزی، دوره ۳، شماره ۱، گرگان، ۵۳-۳۵.
- رضایی، بیژن؛ نجف‌پور، هدی؛ و نادری، نادر، (۱۳۹۶)، موانع و راهکارهای توسعه کارآفرینی سبز در شهرستان کرمانشاه، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دوره ۶، شماره ۲، تهران، ۷۸-۵۹.
- شاطریان، محسن؛ نصرآبادی، زهرا؛ و منصوریان، فاطمه، (۱۳۹۶)، تحلیل موانع کارآفرینی زنان روستایی در شهرستان کاشان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دوره ۳، شماره ۲۱، تهران، ۱۹۶-۱۸۱.
- عبدالله‌زاده، غلامحسین؛ و شریف‌زاده، محمدشریف، (۱۳۹۳)، تلفیق پایداری در فرآیند کارآفرینی: تبیین مفهوم، ضرورت و ملزومات کارآفرینی پایدارگرا و کسب‌وکار سبز، نشریه کارآفرینی در کشاورزی، دوره ۱، شماره ۳، گرگان، ۶۳-۳۹.
- رضایی، بیژن؛ نادری، نادر؛ رستمی، سحر، (۱۳۹۷)، ضرورت توسعه کارآفرینی سبز در بخش کشاورزی، کارآفرینی در کشاورزی، ۱(۵)، ۱-۱۶.
- عنابستانی، علی اکبر؛ جهانتیغ، حسنعلی، (۱۳۹۷)، بررسی چالش‌های توسعه کارآفرینی سبز دریاچه‌ای در منطقه سیستان، برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا).
- Larijani, m. Rabiee, a. Razi kordmahale, l. 1394. Providing Green Theories: Third Millennium Challenges for Environmental Conservation, National Conference, Worthy Occupation. Teacher's House, Bandar Anzali Beach Village, Pages 21-1. (In Persian)
- Goharshhi, gh. 1394. Green Entrepreneurship in the Village with Sustainable Development Approach (Case Study: Southern Khorasan Province Villages). National conference deserves a decent job. Teacher's House, Coastal Village of Bandar Anzali, Pages: 174-163. (In Persian)
- Hossainzadeh, a. Yusefpor, m. Ahadzadeh, s. 1394. The role of skills training and entrepreneurship in the development of green and sustainable rural businesses, national conferences and decent work and green jobs. Teacher's House, Bandar Anzali Beach Village, Pages: 353-346. (In Persian)
- Navidiniya, m. Khoshhal, A. 1394. The role of green jobs in the use of renewable energy and its impact on reducing environmental pollution, National Conference on Good Work, Teacher's House, Bandar Anzali Beach Village, Pages: 425-417. (In Persian)
- Hajbagheri.M. Salsali. m. Parvizi, s. 1386. Qualitative research methods. Tehran, Nizar Ney, Pages: 125-120. (In Persian)
- Ashtrus, a. Korbin, j. 1385. Principles and methods of qualitative research. Basic Theory and Practices, Translated by: Buik Mohammadi, Tehran, Research Institute for Humanities and Cultural Studies, Pages: 97. (In Persian)
- Hajbagheri.M. Salsali. m. Parvizi, s. 1386. Qualitative research methods. Tehran, Nizar Ney, Pages: 125-120. (In Persian)